

ABONNEMENT:

Pour un an 350 Piastres
Edition spécial. 500 ptrs.

ADRESSE:

«İdjtihad» Constantinople

Téléph. St. 865

XXIV ème ANNÉE

15 Mars 1929 No. 269

TÜRKÇE VE FRANSIZCA

İLMÎ, EDEBÎ, İKTİSADÎ, SANA'Î,
SIHHÎ MECMU'A

Aboneman: Seneliği [24
nüsha] Türkiye için 2bu-
çuk, haric için 3 buçuk,
Âlâ kâğıdı 5 liradır.

İdarehanesi:

Cıgaloğlunda İctihad Evi

Tarihi te'sisi:

1904 — Genève

Yirmi dördüncü sene

No. 269—15 Mart 1929

BİR AHLAKIN İCMALI

Medhal

Mükellefiyeti, mabadettabi'i bir tarzda, göstermek için muhtelif denemelerin tenkidi.

BİRİNCİ MEBHAS

Mabadettabi'i doğmatizmin ahlakı. — I. Nikbin ferziyye. — II. Bedbin ferziyye. — III. tabi'atın lakaydlığı ferziyyesi.

Realist Metafizikin ahlakı, haddi zatında bir eyilik «*Bien en soi*» haz ve sa'adetinden ayrı olan tabi'i bir eyilik, tabi'atta mümkün bir eyilikler meratibi ve bu suretle muhtelif mahlukatın meratibini kabul eder.

Bu ahlak kadim ka'ideye, avdet eder: «tabi'ata uymak» Se conformer à la nature». — Bu veçhile tabi'atta tarafımızdan hayyızî fi'le çıkarılacak ve bizi icbar eden bir eyilik enmuzeci aramak beyhude değildir? Eşyanın künhü ve aynı istikamette fiil ve icrada bulunmak için tabi'atın hakikî manası bilinebilir mi? Hatta ilmen nazarı i'tibare alınan tabi'atın bir ma'nası varmıdır? Önümüzde üç ferziyye var:

Nikbinlik, Optimisme, Bedbinlik, Pessimisme, tabi'atın lakaydlığı; alel'ade ahlakın mutlak emirkâr ve kat'i mükellefiyetini, mabadettabi'i nokta'i nazardan muhik çıkarıp çıkaramayacağını görmek için bu üç ferziyyeyi sıra ile gözden geçirelim.

I

«Platon»lar, «Aristote»lar, «Zénon»lar, «Spinoza»lar, «Leipnitz»ler «Optimisme»i iltizam ettiler ve dünyayı bu tarzda anlayışla uygun, âfâki [objective] bir ahlak kurmaya çalıştılar.

Bu sistemin davet etmiş olduğu bütün i'tirazlar malumdur. Hakiketi halde mutlak Optimisme, ahlakî olmaktan ziyade gayrı ahlakîdir, çünkü tarakkinin nefy ve inkâkını tazammun eder. Optimistlik bir def'a ruha nüfuz edince her şe'niyyetden hoşnud olmak hissi gibi bir his husule getirir;

— Ahlak nokta'i nazarından her şeyin muhik görülmesi, politika nokta'i nazarından her kuvvete ser fûru etmek münfe'ilane teslimiyet her hak hissinin ve binnetice «vazife hissinin bil'ihhtiyar boğulması» tahassul eder. Eğer her mevcud olan eyi ise bunda hiç bir şeyi değiştirmemelidir. Allahın, o büyük artistin işine yeniden el sürmemelidir, Kezalik her vukua gelen de eyidir; her vakıa'nın eşbabı muhikkası vardır, çünkü teferruatında mükemmel ilâhî bir eserdendir.

Bu suretle her adaletsizliği yalnız ma'zur görmeye değil hatta te'lihe varılır. Kudemanın Néron lar, Domitien ler için inşa ettikleri ma'bedlere bugün hayret ediyoruz; bunlar yalnız cinayeti anlamaktan imtina' etmekle kalmıyorlardı, cinayete tapıyorlardı da: müte'âkiben dünyayı ilâhî i'lân ve sani'ini takdis etmek için dünyada şerrin se'niyeti üzerine gözümüzü kapadığımız vakit başka bir şey mi [yani cinayete ta'abbüd etmekten başka bir şey mi] yapıyoruz?

Kayserler ayini, kayser perestlik ayini Romalılarda dun bir haleti ahlakıyyenin nişanesiydi. Bu halet üzerine aksi amel icra ederek dahi bu ayin onları kötületti, daha ziyade aşağılaştırdı. Her şeyin mes'ulü olan ve hakikatta en büyük 'ademi mes'uliyet olan bir hüdayı halık ayini hakkında aynı söz şöylenebilir. Hoşnud, âsude nikbinlik, kendisini mes'ud bulan bir esirin ve hastalığını his etmeyen hastanın haline müşabih bir haldir. Hiç olmazsa, hasta hastalığına ilahî bir seciyye atf etmez.

Hasenat perverlik, fükara perverlik bile paydar olmak için tehvin ettiği sefaletlerin şaniyetine ve layiksizliğine inanmak zaruretindedir; eger fakirlik, eger ıztırab, eger cehalet (Bien heureux des humbles d'esprit!) eger bu dünyanın bütün fenalıkları hakikî fenalıklar degillerse ve esasen tabi'atın zulumleri, 'abesiyatı degillerse her

faziletin şartı vücudu olan ma'kul seciyye-sini, hasanat perverlik muhafaza edebilir-mi? Ve gıdasız bir şu'le gibi hasanat per-verlik söndüğü vakit, Kâdiri kül bir şef-katı mutlaka, bir kerem eseri olarak tahay-yül ittiğiniz dünyanıza kim kıymet ifade edecek. Bedbinlik bile, mufit nikinliğe, kıymeti ahlakiye olarak, ekseriya fa-iktir: bedbinlik, tarakki için bütün ce-hedlere her zaman engel olmaz; eğer her şeyi siyah görmek elim ise, böyle gör-mek bazı kerre her şeyi gül renginde ve ya mavi görmekten daha faidelidir. «Pessimisme» bu dünyanın fenalıkların-dan pek ziyade incinen hissi ahlakının marazi fazla teheyyücün 'arazı olabilir. «Optimisme» ise, ekseriya her hissi ah-lakının bir duygusuzluğunu, bir uyuşmasını gösterir. Mülahaza etmeyen, her şeyi olu-runu bırakan, i'tiyada tabi olan her kim-se temayül i'tibarile nikbindir: hey'eti umumiyeleri itibarile cahil kavim, ba hu-sus köylerde hali hazırdan aşağı yukarı hoşnuddur, göreneğe tabi'dir; onun naza-rında en büyük fenalık tebeddüldür, de-ğişmedir. Bir ahali seviyyece ne kadar dun olursa o nispette kör körüne mu-hafazakâr olur, bu ise nikbinliğin siyasi şeklidir. Şunu da ilave etmeli ki nikbin-liğe birde dinî ve ahlaki bir te'yid ver-mek istemek ve bu veçh ile nikbinliği müfekkirenin ve siretin müdir prensibi yapmak kadar tehlikeli hiç bir şey yok-dur: zekâyı beşerin o zaman bütün ze-nberekleri felce uğrayabilir, insan, kendi Al-lahı tarafından ifsad edilebilir. [*]

Bir ruya hikâye etmeme müsaa'de o-lunsun. Bir gice — İncilin cennetine, «Ha-lıkin»? yanına götürmek için bir melek yahud bir israfil [Séraphin] beni kanat-ları üzerine almışdı! — Arzın üzerinde semalarda uçtuğumu his ediyordum. Yü-çe dağların başında, derelerin sukûtu

içinde, sillerin ışıdilen yek eda şar-kısına müşabih bir uzun ve hüznülü serzenişin arzdan bana doğru çıktığını duyuyordum. Fakat bu def'a insan sesler-rini fark ediyordum: bu sesler gûfran mu'amelelerine karışık hüngür hüngür ağ-lamalar, takdislerle fasılalauan inlemeler-di. Bunlar mühtazır göğüslerden günlük rayıhasile çıkan me'yus tazarru'lar, iç çek-meleri idi; bunların cümlesi de mu'azzam tek bir sesde öyle canhıraşbirsinfonyada top-lanıyordu ki yüreğim merhametden kabardı gök bana bundan kararmış göründü, artık ne güneşi, ne kâinâtın neş'esini görmedim; yüzümü bana refaket edene çevirdim. Ona «İşitmiyormusunuz?» dedim.

Melek, âsude ve sâkin bir çehre ile bana bakdı: «Bu insanların, yerden allaha doğru yükselen tazarrularıdır» dedi, bu sözü söy-lediği vakit beyaz kanadı güneşde par-lıyordu; fakat melek bana kap kara ve pür ikrah göründü. Ben bu allah olsay-dım ne kadar göz yaşı dökerdim dedim ve filhakika bir çocuk gibi ağlamaya başladım. Meleğin elini koyverdim ve gögde yaşayamayacak kadar bende insa-niyet, merhamet kaldığını düşünerek kendimi arza tekrar düşmeye bıraktım. [*]

[Devam edecek]

Tercümei AB. D].

QUATRAINS MAUDITS

ET TES

den

RÊVES ORPHELINS

TES YEUX

Lis le langage de ces regards
Le coeur le comprend.

Emerson

Mon deuil navrant, ma joyeuse fête
Paraissent dans l'éclat de tes yeux;
Toute ma victoire ou ma défaite
Vient de ton regard mystérieux.

A. D. 7 Fév. 1901

[*] (Benim «Calvaire» im) invanlı şu kıt'ayı da okuyunuz.

Bir özke «Calvaire»in kolu bağlı Mesihiyim;
Ben «Hakk»in ızdırabına «Madeleine» siz ağladım.
Ruhum bu haki mihneti terk etmek istemez
Atmam — semalar arzı uruc etse — bir adım.

A. D.

[*] İctihadın müdir fikirlerinin XV incisine de bakın.